

Jak (ne)napsat odborný text

Cesta, zásady, nejčastější prohřešky

Předmět Psaní odborných textů

8. dubna 2016

Výběr tématu: O čem, proč a pro koho píšete?

Otázky provázející koncipování odborného textu:

- 1)** O čem píšete? (Téma.)
- 2)** Co se chcete dozvědět? („Výzkumné“ otázky.)
- 3)** Proč by o tom měl vědět váš čtenář? (Má moje odborné pojetí tématu nějakou teoretickou, faktografickou či sociální relevanci? Přináší něco nového a zajímavého?)

Zásada číslo 1: Seminární práce není učebnice

- **Za každou cenu se vyhněte psaní přehledové práce / učebnice.**
- **Vyhněte se rozsáhlým popisným úvodům** obsahujícím zopakování všeobecně známých informací, na které by bývalo stačilo odkázat v poznámce pod čarou.
- **Neodchylujte se** od svého přesně a úzce vymezeného tématu.

Upřesnění tématu:

Jaké jsou mé „výzkumné“ otázky?

- **Jasně formulujte svou „výzkumnou“ otázku (či otázky):**
  - otázka konkretizuje téma,
  - umožňuje zaměřit se na jeho jasněji uchopitelný výsek a přinést jasné výsledky.
- V **úvodu** „výzkumnou“ otázku čtenáři představte.
- V **hlavní části práce** na ni hledejte odpověď. Neustále udržujte vazbu textu na „výzkumnou“ otázku a jasně uvádějte, co k ní probíraný materiál přináší.
- V **závěru** předložte **odpověď** na danou „výzkumnou“ otázku, vyplývající z předchozích dílčích závěrů v hlavní části práce.
- **ANALYTICKÝ přístup:** je základem vědeckého psaní

Analytický přístup: Text, nikoli realita

- Základem kritického odstupu je uvědomění, že **zpracovávané prameny jsou texty, nikoli nutně přesné odrazy reality**
- Autoři mají své zájmy a důrazy, tradice si upravují a dotvářejí, velmi často do textu vkládají i své vlastní, původní představy
- Formulačně je dobré **udržovat si od textu odstup a nepřebírat mechanicky jeho údaje jako historickou realitu**
- Udržet odstup dopomohou například **vhodně umístěné uvozovací věty**, které právě dají najevo, že text vidíte jako text, nikoli nutně jako věrný obraz historické skutečnosti („text uvádí, že Paul Zurkowski udělal to a to“ spíše než „Paul Zurkowski udělal to a to“).

Analytický přístup

- **Zobecňování.** Převádění specifické informace na obecnější. Příklad: „Evangelium je otevřeno mýtem o *zázračném narození* Ježíše“ (kurzíva je zde užitá jen pro názornost).
- **Vystižení základních témat textu:** jde o jeden z typů zobecňování. Příklad: „Text se zabývá tématem věrnosti a čestnosti (L 16), tématem povyšování se nad jiné (L 18) aj.“
- **Kombinace údajů,** např. z různých míst textu, případně z jiných textů nebo dalších znalostí.
- **Užívání odpovídající oborové terminologie:** Příklad: „Evangelium je otevřeno *mýtem* o zázračném narození Ježíše“ (kurzíva je užitá pro názornost).

Analytický přístup

- **Vlastní závěry:** jedním ze základních výsledků analytického přístupu je **formulování vlastních závěrů, případně posuzování a eventuální přejímání závěrů ze sekundární literatury** (na kterou bude na daném místě připojen odkaz).
- Příklady takových závěrů: „Text se dá rozčlenit na několik částí.“ „Ježíš předpovídá svoji smrt na kříži a pád jeruzalémského chrámu (k tomu došlo ovšem až roku 70 n. l., pravděpodobně tedy tato slova vkládá do úst Ježíšovi až Lukáš samotný).“ „Chybí zde jakákoli zmínka o Ježíšově křtu.“ „Ačkoliv si tento text v mnohých věcech se synoptiky odporuje, ve velké části textu lze spatřovat naopak shodu s nimi.“ „Autor pokračuje v kritice katarství na úrovni konkrétních institucí.“ „Církev Albanenses je rozdělena na konzervativní proud biskupa Belesmanzy a novátorský proud Jana z Lugia.“ „Nikde v textu není jednoznačně řečeno, že...“

Jednotlivé části práce

- **Úvod**
- **Úvod i závěr se píše až *po výzkumu*** (obsahuje-li ho práce) a jsou ve vzájemném souladu. Psaní výsledné práce ovšem následuje po provedení výzkumu – *není radou* psát úvod až na konec práce, jen na konec výzkumu.
- **Úvod má jasně a přesně představit**
  - téma práce,
  - použité prameny (datové zdroje) a jejich povahu,
  - cíle práce,
  - „výzkumné“ otázky a jejich návaznost na stav bádání v nějaké konkrétní oblasti a způsob jejich zodpovídání
  - kompozici práce

Úvod

- **Představení tématu**

- NE příliš stručné
- jednou z naprosto zásadních rolí úvodu je **probudit čtenářovu zvědavost**, aby vůbec chtěl číst dál!

- **Představení pramenů / datových zdrojů**

- základní informace, o jaké prameny či datové zdroje jde a odkud jsou čerpány
- jaká mají specifika, jaké obtíže obnáší práce s nimi obecně a ve vztahu ke zvolenému tématu apod.

Závěr

- ze závěru by měl čtenář získat **jasnou základní představu o nejdůležitějších výsledcích, způsobu, jakým byly získány, a jejich významu** (včetně oblasti, ve které tento význam mají).
- závěr jen *reformuluje úvod* na základě provedené analýzy
- předkládá **odpovědi na případné otázky** formulované v úvodu
- může doplnit **možnosti dalších** budoucích směrů bádání v tématu
- **neobsahuje nová témata a otázky** (kromě případného návrhu směrů dalšího rozvoje bádání)
- **reálně vychází ze stati (hlavní části práce)**
- nelze si v něm vymyslet něco, co ze stati nevychází, a naopak opomenout hlavní závěry stati
- důležitá funkce závěru: **stylisticko-rétorická**; má čtenáře **vyprovodit z práce a hezky se s ním rozloučit**, zanechat v něm konečný dojem

Časté chyby závěru:

- ve snaze zjednodušit výsledky se **zjednodušuje až příliš**, a tím degraduje provedenou analýzu

Seznam pramenů a literatury

- Dělení (jen) na dvě části
  - **Prameny** (neboli „Datové zdroje“ u prací z nehistorických věd)
  - **a Literatura**
- **Nevyčleňujte zvlášť elektronické/internetové zdroje**
  - elektronické zdroje rozřadíte do pramenů nebo literatury mezi ostatní druhy pramenů a literatury

Chyby v argumentaci a kompozici

Zamlžení argumentační linky

- činí text **velmi špatně čitelným a únavným**

Existují **různé typy zamlžení**, například:

- **Neužívání jasných spojek** (potažmo **zamlžování logických vztahů**)
- **Odbočky a exkurzy** mimo samotný úzký prostor tématu (omezte se na to, co se přímo týká hlavní otázky, vše ostatní musí pryč)
- **Opakování téhož** jinými slovy
- **Návraty** (např. se v půli textu znovu vracet ke zdůvodnění či dovysvětlení východisek)

Nelogické vyvozování

- „Spolu s evangeliem Markovým a Matoušovým se [Lukášovo evangelium] řadí mezi tzv. synoptická evangelia, tj. dají se srovnávat.“
  - Jde o informaci, z níž je vyvozen důsledek, jenž z ní žádným způsobem nevyplývá
  - Z toho, že se řadí mezi synoptická evangelia, přece nevyplývá, zda se dají či nedají srovnávat

Arbitrární nebo jednostranné zobecnění

- Zobecňování je jedním ze základních projevů analytického přístupu
- **Vědecké zobecňování** dodržuje některá pravidla (nesmí být jednostranné, opomíjet důležité skutečnosti, či arbitrární - nejasně či chybně postavené)
- *„Tato podobenství [v Evangeliu podle Lukáše] jsou srovnatelná s dnešními přirovnáními a mají v určité situaci zdůraznit, že člověk, který věří, bude vždy za svoje činy a pomoc bližnímu odměněn.“*
  - To jistě o některých podobenstvích platí, ale zde se to tvrdí všeobecně, což vůbec neodpovídá skutečnosti, obsah je ve skutečnosti velmi různorodý.

Autor svou argumentaci zbytečně oslabuje a zamotává se do ní

- „Tematicky se práce bude snažit vyhnout problematice mučednictví, což nebude úplně jednoznačné, jak už bylo naznačeno.“ 😞
- „Do té doby sebevražda byla okrajovým tématem, ani u Augustina sebevražda není významný předmět jeho zájmu, ale věnuje se jí v několika svých dílech.“
- Lépe:
  - „Do té doby byla sebevražda okrajovým tématem. Ani u Augustina *sice* není *nejvýznamnějším* předmětem zájmu, *přesto* se jí věnuje *hned* v několika svých dílech.“

Autor přehnaně poukazuje na omezení, nedostatky a nezpracovaná témata

- K badatelské poctivosti patří čtenáře vhodně upozornit na omezení vlastní práce, její nedostatky a nepokrytá místa ,na to, že práce nevystihuje zkoumaný fenomén v celé jeho bohatosti a šíři
- **Není vhodné takové poukazy opakovat příliš často** (unavuje to čtenáře)
- Poukazy na omezení práce a nezpracovaná témata mají spíš probudit čtenářovu zvědavost a motivovat ho k dalšímu, vlastnímu studiu

Nedořešené předesílání něčeho, co teprve bude rozpracováno

- Pozor na předesílání informací, které čtenáře zákonitě přivedou k otázce či pochybnosti, která je vyřešena až níže
- Lze to udělat jen tak, že zároveň dáte čtenáři na vědomí, že tuto otázku nyní necháváte stranou, ale níže zodpovíte - v opačném případě jde o kompoziční chybu

Nedůsledné, nepřesné a nelogické formulace

Chybějící obecný termín

- Jedna z nejčastějších chyb v odborném textu
- Autor odborného textu nemá usilovat jen o rámcovou pochopitelnost, nýbrž o **přesnou a důslednou formulaci**
- Čtenáře nelze zbytečně zdržovat ani ho nechávat na pochybách ohledně toho, co přesně chceme říci

Příklady: chybějící obecný termín

- „Tato práce se zabývá mučednictvím ve sv. Augustinovi.“
  - Správně: „Tato práce se zabývá **pojetím** mučednictví v *díle* sv. Augustina.“
- „V úvodní části se budu stručně věnovat kořenům nemoci jako Božího trestu.“
  - Správněji: „V úvodní části se budu stručně věnovat kořenům **pojetí** nemoci jako Božího trestu.“
- „Proporce ďáblů jsou na vyobrazení odlišné od lidí.“
  - Správněji: odlišné od **lidských**.

Nevhodně zvolený obecný termín

- „Sebevražda představovala neutrální pojmenování aktu dobrovolné smrti, zatímco ve středověku se z toho stal **termín** hodný odsouzení.“
  - Termín hodný odsouzení? Ne spíše čin?
- „Augustin zmiňuje, že sebevrahy lepší život nečeká. Ale neuvádí konkrétní **podobu**, co se jim stane.“
  - Podobu?
- „Také v evangeliu postrádám **záležitosti** o postavě Máří Magdaleny.“
  - Záležitosti?

Nesouvislé vrstvení myšlenek, vět a argumentů bez vhodných syntaktických propojení

- **Dvojí odporovací poměr**

- častá chyba

- nepoužívejte dvojí odporovací poměr, nýbrž uveďte argumenty pro, argumenty proti a pak proveďte syntézu (vhodná argumentační struktura je **teze – antiteze – syntéza**)

- „Nicméně **nesmíme** si myslet, že by vyšší vrstvy **nectily** svaté, pro nižší vrstvy však byl důležitější.“

Zapojování irelevantních informací a témat

Různé typy

- Zahrnování informací, které nemají vztah k výzkumným otázkám nebo je tento vztah jen velmi vzdálený a nejasný
- Autor se tak obvykle buď snaží nahnat znaky, nebo (což je častější) chce čtenáři honem sdělit vše, co se dočetl, bez ohledu na to, zda to má nějaký vztah k jeho tématu
- „Jsou i různé spekulace, že byla Ježíšovou milenkou a dokonce, že spolu měli dítě, které je legendárním Svatým grálem. Tyhle legendy ovšem nejsou nijak potvrzeny.“ Pokud nejsou potvrzeny, proč o nich v odborném textu o *Lukášově evangeliu* (nikoli o esoterické recepci evangelijních vyprávění) vůbec psát?

Zbytečné opakování stejné informace

- „Tertullianus zastával v názorech opačné mínění než Klement. [...] Názorově se rozcházel se svým současníkem Klementem Alexandrijským.“
- „Předpokládám, že tyto strategie budou hrát nedílnou součást utváření jeho narativní identity. Domnívám se, že budou tvořit důležitou část toho, jak Nydahl definuje sám sebe [...]“.

Mláčení prázdné slámy

- Neurčité, nic neříkající fráze
- Jsou buď samozřejmé, nebo nemíří k jádru problému, nebo jsou natolik dalekosáhlé a obecné, že jsou empiricky nedoložitelné
- Možná na první čtení vypadají hezky, ale jejich analytický potenciál se blíží nule
  - „**Výzkum** za poslední tři dekády ukázal, **jak moc** nemoc ovlivňuje sociální a politické změny, ekonomickou situaci, jaký má dopad na intelektuální a kulturní prostředí. Západní civilizace byla nemocemi ovládána v **nejrůznějších časech i místech, často s velmi hrozivými dopady.**“

Mláčení prázdné slámy - příklady

- „Vybízeli k mučednictví, což se v té době a době předtím nedělo.“
- „O Ježíšově učení v útlém věku a jeho původu se zmiňuje pouze text Lukášova evangelia. Z toho vyplývá, že Lukáš se opravdu podrobně zaměřuje na postavu Ježíše.“
- „Ježíš napříč evangeliem vystupuje jako zastánce ubohých a trpících, nejspíš to také byl Lukášův záměr ukázat takto postavu Ježíše.“
- „Tento úryvek dokazuje, že Marie byla Alžbětina příbuzná.“

Ani učebnice, ani traktát

- Chyba odborného textu: **opakování obecně známých, povšechných informací** (jako v učebnici)
  - Řešení: pozorně si projděte několik specializovaných, skutečně odborných článků
- Chyba odborného psaní: Text plný **subjektivních názorů a autoritativních tvrzení**, která nejsou podložena argumenty
  - Říkáte čtenáři, jak co je nebo „jak je potřeba to vidět“, aniž byste zdůvodňovali proč a svá tvrzení dokládali

Přehnaná snaha o vědecký sloh na nesprávném místě

- Přemíra frází, které nezkušený autor pokládá za typické pro vědecký sloh
  - „Výběr metodiky výzkumu byl přizpůsoben Leachově metodice, neboť projekt vychází převážně z Leachových závěrů a tvrzení.“
  - „Pro ty je přijatelnou možností, jak dát vzniknout úplné rodině, forma adopce dítěte.“
  - „Umím si představit, že pouhé sdělení touto formou by v široké veřejnosti mělo minimální – nebo při extrémně odlišném názoru snad žádný – přesvědčivý vliv na souhlasné stanovisko.“
  - „Skupina asociací reprezentujících negativní reprezentace [...].“
  - „Samotná data budu z textu získávat skrze perspektivu relevance ke zvoleným výzkumným otázkám.“

Vědecký plurál

- Vědecký plurál („na následujících řádcích se pokusíme nahlédnout...“ apod.) se (samozřejmě kromě případu, kdy je autorů skutečně více) spíše *nepoužívá*
- Volí se:
  - buď první osoba jednotného čísla (já),
  - nebo formulace neosobní („zdá se, že...“, „uvedené příklady ukazují...“, „je tedy zřejmé, že...“, „můžeme uzavřít, že...“ apod.; že jde o tvrzení autora práce, je jasné z toho, že není připojen odkaz na literaturu).
  - Ať už zvolíte kterýkoli z těchto dvou způsobů, dbejte na to, aby váš text byl **psán jednotně**
- „Abychom dokončili úvodní teoretickou část, nastíníme si další problém, který vyvstává při zkoumání ‚lidu‘“ (nezdá se vám to nabubřelé a neobratné?)

Chybějící odkazy na zdroje (špatná procitovanost)

Odborné texty – co informace, to odkaz!

- Každý odstavec (leckdy dokonce věta, zejména pokud začínáte pracovat s jiným zdrojem, než z jakého čerpáte informace pro větu předchozí) má poznámku pod čarou s odkazem na zdroj.
- Výjimkou jsou jen slovníkové, všeobecně známé a nespecifické znalosti, o kterých se nepředpokládá, že by je čtenář mohl chtít sledovat a dále prověřovat - u těch odkaz být nemusí
- Extrémní (a autorský zákon porušující) podobou nedostatečné procitovanosti je vyslovené **rozkrádání cizích textů čili plagiát** – přebírání bez citování.
  - „Kdosi dokonce spočítal, že za celou dobu existence křesťanské církve se na Petrově stolci vystřídalo 39 papežů majících vlastního potomka.“

Nadměrné odkazování na kompozici či strukturu argumentace

- Je neobratné a obvykle značí, že kompozice není zcela jasná ani samotnému autorovi
- Řešení: vyjasnit kompozici či argumentaci, takovéto odkazy pak nebudou potřeba
- Příklady chyb:
  - „Ale všechno po pořádku, k tomuto tématu se ještě dostanu níže.“
  - „Ale to už trochu odbíhám od zadání mé práce, které jsem si stanovil.“
  - „Dostala jsem se k závěru svého příspěvku a považuji za důležité shrnout jeho základní myšlenky.“

Nadměrné poučování čtenáře

- Zbytečné využívání „poučujícího“ slohu, vedení čtenáře „za ručičku“ (pouze na konkrétním místě je to vhodný nástroj či slohové ozvláštnění)
- Obvykle při nadměrném odkazování na kompozici
  - „Celý tento problém je dost složitý. Aby jej čtenář dokázal lépe pochopit, vrátíme se teď o krok zpět a podíváme se na...“
  - „Ovšem jaké to bude s aktivitami na církvi ‚nezávislými‘, to se dozvíme v další kapitole.“

Schovávaná

- Rozšířenou chybou je nesděliti čtenáři svou myšlenku (to, co chcete tvrdit), nýbrž ji před ním sofistikovaně skrývat
  - „Z této práce **bychom měli mimo jiné pochopit**, jaké myšlenky přinesl do našich zemí.“
    - Mimo jiné?
- Je třeba **jasně deklarovat všechny hlavní cíle práce**

Dobrá praxe odborného spaní

Přehlednost kompozice a argumentačního postupu

- **Při psaní textu buďte čtenářovým průvodcem „místy vašeho tématu“**
  - při každé příležitosti, zejména na tematických zlomech (konce nebo začátky kapitol, ale i změny směru výkladu v rámci seminární práce) čtenářům sdělte, co už prošli a viděli, kam mají zaměřit pozornost nyní, kam se jde, kdy se tam přijde, co je tam k vidění a proč je to zajímavé
- **Čtenáře co nejpřehledněji provedte kompozicí práce a argumentačním postupem**
  - v každé chvíli by měl mít možnost rekonstruovat, v jaké fázi argumentace se nachází a k čemu daná část v argumentaci slouží

Příklad dobré praxe

- „V této práci **popíši** a **zdůvodním** proces srovnání a následné analýzy jednotlivých liturgických textů. Tento **postup jsem rozdělil** do čtyř částí. **V každé z nich se věnuji jednomu** z liturgických textů. U každého liturgického textu jsem se snažil **v úvodu** postihnout nezbytné historické a názorové pozadí, které vedlo k jeho vzniku a současně utvářelo jeho podobu. **V následném srovnávání** jsem se snažil rozkrýt charakteristické prvky tohoto liturgického textu. Tyto charakteristické prvky **jsem pak analyzoval** ve vztahu k formulovaným výzkumným otázkám. [...]“ (Marša, Vít, *Role liturgie a liturgických textů v procesu budování identity a vzájemné diference reformních českých křesťanů v letech 1916-1924*, Brno: Masarykova univerzita 2012, 9.)

Sloh (nejen) projektu – různé

- Píšete-li projekt **závěrečné/seminární práce**, který má být v nějaké podobě využit jako zadání, **vyhněte se ich-formě** („zaměřím se na...“), nýbrž volte **neosobní vyjádření** („práce se zaměří na...“)
- **Nepoužívejte podmiňovací způsob a jiné slohové nástroje vyjádření nejistoty** („Hlavním cílem projektu *by měl být* pokus...“, „Tato práce *by mohla* směřovat k publiku jak z řad religionistů, tak sociologů“ apod.)
- Všechny části projektu (kromě literatury 😊) pište **v celých větách**
- Mějte na paměti, že **jde o anotaci k budoucí seminární práci, ne o anotaci výstupu z ní**
  - nepoužívejte proto obraty jako „tato studie“, „práce se pokouší“ apod.; to platí v celém textu projektu

Zdroje

- Dokumenty *Nejčastější stylistické nedostatky...*, *Typografické zásady...*, *Pokyny k vypracování seminárních prací*, *Antiplagiátorská politika KSIKu* – vše viz <http://kisk.phil.muni.cz/cs/povinnosti>
- Zpracováno podle <http://www.david-zbiral.cz/odborne-prace.htm>